

Etymol., cap. 2. Atque ex his tandem constat, quam sit necessaria et utilis hæc lex, cum in ea posita sit discretio inter honestum et turpe in rationali natura. Verumtamen hæc omnia longam requirunt declarationem, sed ne ordinem invertamus, et confundamus omnia, in librum sequentem illam reservamus.

11. Superest dicendum de quadam subdivisione legis naturalis: prius autem oportet aliquid dicere de quarta lege a Platone posita, quam humanam appellavit, et pertinet ad jus illud quod Aristoteles vocavit *jus legale*, quod ipse ita descripsit: *Est jus, quod a principio nihil refert: postquam autem positivum est, multum refert.* Quod ex parte materiæ talis juris intelligendum est, quia versatur circa actiones quæ secluso tali jure non essent sub obligatione: per illud autem efficiuntur necessariae. Denique ad hoc membrum spectant illæ leges quas Cicero, lib. 2 de Legibus, a lege æterna et naturali distinguit, et populares vocat: nos autem, more theologorum, legem creatam seu temporalem in naturalem et positivam divisimus, quia positiva latius patet quam humana. Est enim advertendum philosophos non agnovisse supernaturalem hominum finem, sed solum de hujus vitæ aliquali felicitate, vel potius convenienti statu, ad illam in pace et justitia transigendam, tractasse, et in ordine ad hunc finem de legibus considerasse, et ita naturalem legem solum ab humana, quam nos civilem appellare possumus, distinxisse, de qua statim aliquid dicemus. At vero cum fides doceat homines ad finem supernaturalem vitæ futuræ per convenientia media in hac vita exequenda ordinari, recte sacra theologia infert, longe aliter esse necessariam hanc legem naturalem, et pluribus legibus positivis homines indigere, quam iidem philosophi fuerint assecuti.

12. *Quibus modis consideratur natura humana in ordine ad leges quibus indiget.*— *Quotuplex sit lex naturalis.*— Circa legem ergo naturalem docet theologia, hominem secundum duplicem naturam, et duplex rationis lumen considerari posse. Primo secundum puram naturam, seu substantiam animæ rationalis, et consequenter secundum rationis lumen illi connaturale: secundo juxta naturam gratiæ desuper homini infusæ, et secundum divinum, ac supernaturale lumen fidei, per quod pro statu viæ regitur et gubernatur. Et juxta hæc duo principia distinguit duplicem legem naturalem: aliam simpliciter naturalem respectu hominis: aliam, quæ licet supernaturalis

sit respectu hominis (quia totus ordo gratiæ illi supernaturalis est) nihilominus naturalis dici potest respectu gratiæ; quia etiam gratia habet suam propriam essentiam et naturam, cui connaturale est lumen infusum, cui etiam connaturale est non solum dirigere homines ad rectam et honestam, ac debitam operationem supernaturalem, sed etiam depellere tenebras et errores circa ipsammet legem pure naturalem, et sub altiori ratione præcipere ipsiusmet legis naturalis observationem. Sic ergo lex naturalis duplex distingui potest, una pure naturalis, alia simpliciter supernaturalis, naturalis autem respective, per comparisonem ad gratiam: unde cum lex naturalis etiam pura divina sit, quia a Deo manat, multo magis lex naturalis divini ordinis divina est: nam prior est a Deo mediante natura, a qua manat, tanquam proprietas ejus: posterior autem est a Deo per se infundente gratiam, et ipsum supernaturale lumen, ac actualiter etiam dirigente homines ad dictamina illius legis perficienda per auxilia gratiæ excitantis et adjuvantis.

13. Denique utraque lex dici potest connaturalis generi humano, eo modo quo naturale quodammodo dicitur quod cum natura creatum est, semperque in illa perseveravit. Ita enim lex etiam connaturalis gratiæ semper in humano genere fuit, quia nunquam in hominibus universis, seu in tota Ecclesia lumen fidei defuit, neque homines caruerunt unquam lege divina supernaturali, sine qua non potuissent in supernaturalem beatitudinem tendere. Unde quando distingui solent status hominum per leges, scilicet in statum legis naturalis, scriptæ vel gratiæ: in primo statu per legem naturalem intelligenda est tam lex solius naturæ, quam lex connaturalis gratiæ, seu lex fidei: non potuit enim mundus unquam carere omnino hac lege secundum ordinariam providentiam, cum factores legis semper potuerint cum divino auxilio justificari, ut sumitur ex Paulo, ad Rom., cap. 2 et 3. Atque ita etiam patet quæ fuerit necessitas et utilitas legis naturalis in hoc posteriori sensu declarata, nimirum, quia gratia, et fides semper fuit necessaria: et hæc lex est illi connaturalis. Item ut haberet homo legem, per cuius observantiam posset consequi remissionem peccatorum, ac vitam æternam, cum divino auxilio.

14. *Quenam sit lex positiva.*— Circa alterum membrum de lege positiva sciendum est, illam legem vocari positivam, quæ non est innata cum natura, vel gratia, sed ultra illas ab

aliquo principio extrinseco habente potestatem posita est; inde enim positiva dicta est, quasi addita naturali legi, non ex illa necessario manans. Unde ab aliquibus *jus positum* vocatur, ut videri potest in Conimbrico, l. 1 Comment. jur. civil., cap. 8. Et in legem positivam sic sumptam convenit, quod Aristoteles, 1 Ethic., cap. 9, dixit *legem esse sermonem ab aliqua prudentia, et mente profectum, quæ vim habeat ad cogendum.* Nam licet ille de lege humana tantum loquatur, tamen verba ejus de se generaliora sunt, et ita etiam positiva latius patet, quam humana.

15. Atque hinc traditur a theologis tertia divisio legis positivæ in divinam et humanam. Lex positiva divina dicitur, quæ ab ipso Deo immediate lata est, et toti legi naturali addita; de humana statim dicemus. Præter has vero non potest esse alia positiva lex respectu hominum, quia non sunt plures legislatores: Angeli enim non habent hanc potestatem in homines, quia nec naturalis illis est, nec a Deo est illis concessa: nulli enim id revelatum scimus: unde nec divinare illud possumus. Lex itaque divina in præsentem non dicitur lex in Deo existens, sed a Deo manans speciali quodam modo: non enim significat legem conceptam, sed exhibitam, et in hoc inter alia differt a lege divina, prout illam posuit Plato. Deinde differt hæc lex a naturali sumpta cum omni perfectione supra declarata, quia lex naturalis non additur a Deo specialiter ipsi naturæ, vel gratiæ: hæc autem lex specialiter ponitur, et additur ultra illam. Unde lex naturalis non confertur per se primo, ut speciale donum legis, sed censetur idem donum, vel cum ipsa natura, vel cum ipsa fide et gratia: nam qui dat formam, dat consequentia ad formam; hæc autem lex per se primo datur tanquam donum additum et naturæ, et gratiæ. Et hinc factum est, ut hæc soleat appellari simpliciter lex, ut patet ex tota Epistola ad Rom., et ex aliis Scripturæ locis, quæ statim insinuabimus. Atque ideo lex divina simpliciter dicta solet de hac positiva intelligi, et ita etiam nos frequentius loquemur.

16. Ex quo etiam facile constat, quæ fuerit hujus divinæ legis necessitas. In quo animadvertendum est (ne propter ambiguitatem vocis decipi contingat), D. Thomam in quæst. 1, art. 4, quatuor afferre rationes ob quas fuit necessaria lex divina; quas si aliquis attente consideret, inveniet solum probare de lege divina vel naturali, vel supernaturali, prout connaturalis est gratiæ: non vero de lege superna-

turali positiva, prout nunc loquimur. Prima ratio est, ut dirigat hominem ad supernaturalem finem; secunda, ut juvet hominem etiam in naturalibus, ne erret; tertia, ut etiam de interioribus actibus possit præcipere, et ordinare: quarta, ut omne malum prohiberet quod lex humana non potest. Et ad has quatuor proprietates accommodat illud Psalm. 18: *Lex Domini immaculata, convertens animas, testimonium Domini fidele, sapientiam præstans parvulis:* nam in hoc ultimo verbo continetur prima ratio, quia per sapientiam ordinatur homo ad supernaturalem fidem: in tertia autem, seu penultima proprietate continetur ultima ratio: nam quia hæc lex nititur in veritate Dei, non potest subesse erroribus: imo errores naturæ potest emendare et cohibere: præterea in secunda proprietate insinuatur ratio tertia: nam quia lex divina interiores actus dirigit, merito convertere animas dicitur: ac denique immaculata dicitur, quia nullum malum permittit. At vero hæc omnes rationes maxime probant de lege divina connaturali gratiæ, præsertim ratio prima et secunda, ut supra etiam tetigi. Nam ratio tertia et quarta etiam in pura lege naturali locum habent, quia illa præcipit etiam internos actus bonos et malos prohibet, nullumque actum pravum re vera permittit. Imo lex divina positiva, prout nunc de illa loquimur, ordinarie versatur circa actus exteriores, ut videre licet in lege veteri et in nova, quatenus est de sacramentis et de hierarchia ecclesiastica. Item per legem positivam non prohibet Deus omnia mala; sed hoc spectat ad divinam legem naturalem utriusque ordinis, ut supra explicata est.

17. *Necessitas legis divinæ non est absoluta, sed ex suppositione.*— Unde colligimus, necessitatem legis divinæ positivæ non fuisse necessitatem absolutam in ordine ad finem supernaturalem, sed fuisse necessitatem ex suppositione institutionis Synagogæ, vel Ecclesiæ, respectu cujus censeri potest necessitas simpliciter, licet respectu ipsius finis sit potius ad melius esse, et ad majorem hominum instructionem, vel propter eorum nimiam cæcitatem et depravatos mores, ad cohibendos illos, vel propter majorem perfectionem et lumen, ad perfectionem virtutis et sanctitatis assequendam: ratio est, quia, licet aliqua lex supernaturalis, sicut et supernaturalis cognitio, fuerit necessaria, sufficere poterat illa quæ est connaturalis ipsi gratiæ: necessitas ergo addendi alteram legem positivam orta est ex peculiari

institutione corporis mystici spiritualis, ut sic dicam. Qua institutione supposita, possunt optime applicari cum proportione rationes divi Thomæ ad hanc legem divinam positivam. Quæ ulterius subdividi solet in veterem et novam, quam partitionem, in lib. 9 et 10, late sumus explicaturi.

18. *Quæ sit lex humana, et cur ita appellatur.*—Superest dicendum de lege positiva humana, quæ ita denominatur a proximo principio, unde manat. Non enim dicitur lex humana, quia hominibus imposita sit, nec quia in illis sit, ut in his qui per illam gubernandi sunt: quia licet hoc revera conveniat huic legi, non est proprium ejus, sed commune est omni legi, de qua tractamus, sive divina, sive naturalis sit: unde secundum illam denominationem distingueretur potius lex humana ab angelica, id est, a lege Angelis imposita, de qua non tractamus. Item non dicitur lex humana ex materia, quia videlicet, de rebus humanis et non divinis feratur: nam licet fortasse hæc denominatio cadere possit in legem, quam philosophi humanam nominarunt, revera non est ab eis intenta, nec est adæquata, quia lex humana latius patet, ut videbimus. Dicitur ergo humana lex, quia proxime ab hominibus inventa et posita est. Dico autem *proxime*, quia primordialiter omnis lex humana derivatur aliquo modo a lege æterna; juxta illud: *Per me reges regnant, et legem conditores justa decernunt*, Proverb. 8; et quoad vim obligandi manat a potestate Deo data, quia *non est potestas, nisi a Deo*, Roman. 13. Nihilominus tamen lex ipsa quæ humana dicitur actus est hominis, et ita ab illo proxime fertur, et inde humana vocatur. Sic dixit Plutarchus, in Commentar. in principe requiri doctrinam: *Justitia legis est finis; lex autem principis opus; Princeps vero Dei simulacrum administrantis universa*. Et Augustinus, lib. de vera Relig., cap. 31: *Conditor (inquit) legum temporalium, si vir bonus est et sapiens, legem æternam consulit, ut secundum ejus immutabiles regulas quid sit pro tempore jubendum vetandumque discernat*: et tract. 6, in Joan., dicit Deum per imperatores distribuisse humano generi jura humana. Est ergo lex humana opus hominis ab ejus potestate et prudentia proxime manens, et tanquam regula et mensura operationum subditis posita.

19. *Quæ sit necessitas legis humanæ.*—*Divus Thomas.*—Unde etiam facile constat quæ sit necessitas vel utilitas hujus legis. Ut enim notavit D. Thomas, quæst. 91, artic. 3, neces-

sitas manat ex eo, quod lex naturalis vel divina generalis est, et solum complectitur quædam principia morum per se nota, et ad summum extenditur ad ea quæ necessaria, et evidenti illatione ex illis principiis consequuntur; præter illa vero multa alia sunt necessaria in republica humana ad ejus rectam gubernationem et conservationem; ideo necessarium fuit ut per humanam rationem aliqua magis in particulari determinarentur circa ea, quæ per solam rationem naturalem definiri non possunt, et hoc fit per legem humanam, et ideo fuit valde necessaria. Unde Plato, lib. 9 de Legibus, non longe a fine: *Necesse est (inquit) leges hominibus ponere, ut secundum leges vivant: nam si absque his vixerint, nihil a feris atrocissimis discreparint*. Et simili modo dixit Aristoteles, libr. 1 Polit., cap. 2: *Ut perfectione suscepta, optimum omnium animalium est homo, ita si alienus fiat a lege et a judiciis, pessimum est omnium animalium*.

20. Et ex utroque licet amplius rationem explicare. Nam in hoc fundatur, quod homo est animal sociabile, natura sua postulans vitam civilem et communicationem cum aliis hominibus, et ideo necesse est ut recte vivat, non solum ut privata persona est, sed etiam ut est pars communitatis: quod ex legibus uniuscujusque communitatis maxime pendet. Deinde oportet ut unusquisque non tantum sibi, sed etiam aliis consulat, pacem et justitiam servando, quod sine convenientibus legibus fieri non potest. Item necesse est ut ea quæ ad commune bonum hominum, seu reipublicæ spectant, præcipue custodiantur et observentur: singuli autem homines et difficile cognoscunt id quod expedit ad commune bonum, et raro illud per se intendunt, et ideo necessariae fuerunt leges humanæ, quæ communi bono consulerent, ostendendo quid agendum sit propter tale bonum, et cogendo ut fiat. Unde Aristoteles, lib. 10, cap. 9: *Publicas (inquit) diligentias, atque curas per leges fieri constat, bonas autem per studiosos*. Propter quod ait Cyrillus, libr. 3 contra Julian., non longe ab initio: *Neque dubium est quin leges dirigant ad bonum, et a deterioribus recedere cogant, unde nemo qui mente præditus est redarguerit, vel leges, vel legislatores*. Fuerunt ergo leges positivæ, et utiles, et necessariae. Unde olim, quando leges inanimatæ conditæ non fuerant, principes erant quasi animatæ leges, quorum arbitrio populi regebantur, ut ex Justino refert divus Augustinus, l. 4 de Civitate, cap. 6.

21. *Ultima divisio legis in civilem et ecclesiasticam.*—*Quæ sit lex civilis.*—*Quæ item ecclesiastica.*—*Quæ sit necessitas condendi legem civilem et canonicam.*—Tandem vero hæc positiva lex in civilem et ecclesiasticam distinguitur, quam divisionem philosophi non agnoverunt, quia supernaturalem finem, et specialem potestatem ignorarunt: et ideo apud illos idem est lex humana quæ civilis, quam temporalem solet Augustinus appellare. Est enim illa quæ ad civitatis politicam gubernationem, et ad temporalia jura tuenda, et in pace, ac justitia rempublicam conservandam ordinatur: unde leges civiles circa hæc temporalia bona, seu corporalia versantur. Præter has autem christiana religio recognoscit leges ecclesiasticas, seu canonicas, quæ in sacris canonibus et decretis pontificum continentur, quas aliqui non humanas, sed divinas vocant, eo quod ab speciali potestate a Deo specialiter lata deriventur, et ad supernaturalem finem, et divinum cultum, ac salutem animarum potissime referantur. Re tamen vera humanæ sunt, ut bene docuit Joannes Andræas, quem refert et sequitur Panor. in cap. 4 de Jura calumn., num. 7, et sumitur aperte ex cap. *Non debet*, de Consanguin. et affin.; et ratio est, quia per voluntatem humanam proxime constituuntur, licet a civilibus differant in potestate a qua proxime manant, et in fine, et materia, ut postea videbimus: ratio autem, seu necessitas talium legum eadem cum proportione fuit. Quia Deus (ut supponimus) specialem congregationem fidelium, quæ esset unum corpus, quod Ecclesiam nunc vocamus, instituit: et per legem a se latam non disposuit in particulari de omnibus, quæ ad spirituale regimen Ecclesiæ convenientia esse poterant, sed solum quædam substantialia fundamenta hujus spiritualis reipublicæ instituit: reliqua vero per suos ministros et Ecclesiæ pastores disponenda reliquit: tum ut suaviter et modo hominibus accommodato omnia ordinarentur, tum quia non poterant omnia in particulari, ita determinari, ut essent immutabilia. Hæc ergo determinatio fit per leges canonicas, et ideo tam fuerunt necessariae in spirituali republica Ecclesiæ, sicut civiles in temporali.

22. Ex his igitur satis constat varietas legum et necessitas, multiplexque divisio. Quibus addi solent aliæ quæ incertæ sunt, vel quasi materiales, et ideo circa illas immorari nunc non est necesse: nam suis locis melius attingentur. Hujusmodi est divisio legis in ostendentem et præcipientem, de qua dicemus

in libro sequenti, et fortasse necessaria non est. Item est alia generalis divisio legis in affirmativam et negativam, quia illa præcipit quod agendum est, hæc vetat et prohibet quod cavendum est: quæ duo præstant omnes leges numeratæ, quia solum differunt in materia præcepta, quæ est agere, vel non agere: et inde habent aliquam differentiam in modo obligandi, quam, cap. decimo tertio, commodius trademus. Addi denique possunt divisiones legis humanæ in pœnalem et non pœnalem, prohibentem tantum vel etiam irritantem, quæ voces satis notæ sunt: de rebus autem ipsis in sequentibus erunt speciales disputationes instituendæ. Denique in dictis divisionibus omissum videri potest jus gentium: sed quomodo illud ad prædicta revocetur, in libro sequente, cap. 8, explicabimus.

CAPUT IV.

QUI ACTUS SINT NECESSARI IN MENTE LEGISLATORIS AD LEGEM FERENDAM.

1. Quæ hactenus tractavimus solum pertinent ad definiendam quæstionem, an sit lex; ostendimus autem non solum esse, sed etiam necessariam esse, non unam tantum, sed varia genera, seu species illarum, quorum nomina et rationes eorum exposuimus, ut in discursu materiæ clare et expedite loqui possimus. Jam sequitur videndum quid sit lex, quod abstracte, et in communi explicabimus, et difficultates insurgentes ex particularibus legibus in propria loca remitemus; semperque loquemur more humano, et juxta nostrum concipiendi modum: erunt tamen locutiones applicandæ ad divinam legem seu mentem, remotis imperfectionibus. In hoc ergo et sequenti capite dicemus de genere, sub quo lex constituitur, postea differentiam inquiremus.

2. *Lex ad naturam intellectualem pertinet.*—Primum ergo supponimus legem esse aliquid pertinens ad naturam intellectualem, quatenus talis est, atque adeo ad mentem ejus: sub mente intellectum et voluntatem comprehendendo (ita enim nunc loquor). Hoc per se satis notum est, quia lex dicit moralem ordinem ad aliquid agendum: nulla autem natura est capax hujus ordinationis nisi intellectualis. Item proprie loquendo non reguntur legibus, nec sunt capaces talis gubernationis, nisi quæ intellectu et ratione utuntur: ergo multo magis requiritur mens in eo qui per leges debet gubernare. Est ergo lex aliquid ad mentem